

V. Sociální vyloučení a přístup na trh práce

Popis situace

Dalším z klíčových projevů sociálního vyloučení je ztížený přístup na trh práce. Se sociálním vyloučením je spojena **vysoká míra nezaměstnanosti** (v mnoha sociálně vyloučených lokalitách 90-100%) a z důvodů nekvalifikovanosti a nízkého vzdělání řady lidí z tohoto prostředí i faktická nezaměstnatelnost. Pozice těchto osob na trhu práce je marginální, vykonávají především sezónní, příležitostné a nekvalifikované práce. Dlouhodobá nezaměstnanost vede k vytváření životních strategií, které charakterizuje závislost na sociálních dávkách, zadlužování, práce „na černo“, kriminální aktivity atd.

Příčiny vylučování z trhu práce tvoří navzájem provázaný komplex. Pro lepší orientaci je můžeme rozdělit na vnitřní a vnější. Mezi vnitřní příčiny patří **nízká vzdělanost** (většinou jen základní vzdělání, často nedokončené, v lepším případě vyučení), **nedostatečné sociální kompetence** (neschopnost orientovat se na trhu práce, jednat s institucemi a potenciálními zaměstnavateli, nedostatečná znalost svých práv a povinností), **zadlužování rodin** (o výděly ze zaměstnání připraví dlužníka exekutor) a mnohdy i špatný zdravotní stav. Bariéru představují i **tzv. solidární sítě**, v jejichž rámci „*jsou rovnostářsky sdíleny statky, což působí demotivačně na jakoukoli snahu hledat zaměstnání. Najde-li si totiž jeden člen zapojený do takové sítě lépe placenou práci, předpokládá se, že se o svůj výdělek podělí s méně úspěšnými příbuznými.*“²³ Mezi vnější příčiny počítáme zejména demotivující sociální systém, práci „na černo“ (bez řádně uzavřené smlouvy a odvádění daní a pojistného) a diskriminaci ze strany zaměstnavatelů (zejména při výběru uchazečů o pracovní místo).

Klíčové oblasti

Výčet možných opatření s podrobným popisem jejich výhod a rizik uvádí „Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“ (s. 46 – 52):

➤ **Vzdělávání dospělých** (job kluby, kurzy zvyšování funkční gramotnosti atp.)

➤ **Rekvalifikace**

➤ **Veřejně prospěšné práce**

„*VPP je pracovním místem vytvořeným v rámci APZ²⁴ na základě písemné dohody s úřadem práce na časově omezenou dobu (nejdéle 12 po sobě jdoucích měsíců) pro obtížně umístitelné a/nebo dlouhodobě nezaměstnané uchazeče o zaměstnání. V rámci VPP bývají zajišťovány především nekvalifikované práce prováděné ve prospěch obce, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí (např. údržba veřejných prostranství, úklid a údržba veřejných budov a komunikací). Příspěvek na úhradu mzdy zaměstnance hradí úřad práce zaměstnavateli až do plné výše. Místo může být zřizováno opakovaně, je*

²³ Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Gabal Analysis & Consulting, Praha 2006, s. 44.

²⁴ Aktivní politika zaměstnanosti.

však na úřadu práce, zda na ně umístí uchazeče o zaměstnání, který danou práci již vykonával.“

➤ **Společensky účelná pracovní místa**

„Nástroj umožňující zaměstnavateli na základě písemné dohody s úřadem práce zřízení či vyhrazení pracovního místa pro osobu, které nelze jiným způsobem zajistit pracovní uplatnění. Toto místo je možné zřídit mimo jiné pro osoby do 25 let věku, osoby společensky nepřizpůsobené, osoby vedené v evidenci úřadu práce déle než 6 měsíců aj. Úřad práce zaměstnavateli může poskytnout příspěvek na částečné nebo plné uhrazení vyplacených mezd, včetně pojistného na sociální a zdravotní pojištění.“

➤ **Podporované zaměstnání**

„Slouží k vyrovnávání příležitostí zdravotně (ale také sociálně) znevýhodněných osob ke vstupu na trh práce. V rámci podporovaného zaměstnávání je poskytována podpora rovněž zaměstnavatelům klientů služby (např. formou pomoci s administrativou). Službu poskytují agentury podporovaného zaměstnávání. Cílem není pouze klientovi pomoci nalézt vhodné zaměstnání, ale také ho udržet. Dlouhodobým cílem pak je zvýšit míru samostatnosti klienta. Práce s klientem je proto dlouhodobá (avšak časově omezená). Zahrnuje motivaci, pohovory, přípravu na práci, kurzy, doprovod k pohovoru, docházení pracovníka poskytovatele k zaměstnavateli aj.“

➤ **Pracovní právní poradenství** (zejména jeho terénní forma)

➤ **Opatření na podporu zaměstnávání sociálně vyloučených osob** (obdoba nyní fungujících chráněných pracovních míst pro zdravotně handicapované)

➤ **Chráněné dílny** (podobně jako chráněné dílny pro osoby se zdravotním postižením)

➤ **Posílení motivace zaměstnavatelů** zaměstnávat osoby postižené sociálním vyloučením (v podobě např. daňového zvýhodnění).

Za jedno z možných a vysoce perspektivních opatření, s nímž existují velmi dobré zahraniční zkušenosti, považujeme **sociální podnikání**. Sociální podnik je tržně orientovaný podnik založený za účelem vytvoření kvalitních pracovních míst pro lidi znevýhodněné na trhu práce a nabízí jim i další podporu. Nejedná se o chráněné dílny, které jsou často zřizovány pouze za samoučelným vytvořením pracovního místa. Sociální podniky jsou plně konkurenceschopné běžným komerčním firmám i přesto, a do budoucna právě proto, že zaměstnávají osoby sociálně znevýhodněné. Cílem sociálních firem ovšem není jen samotné zaměstnání znevýhodněných, ale zároveň i vytváření integračního pracovního prostředí a tím posilování společnosti jako celku. Tedy, vedle zisku i veřejný zájem, který mj. napomáhá kultivovat lokální komunity.

Sociální ekonomika je souhrn autonomních soukromých aktivit, uskutečňovaných různými typy organizací, jejichž cílem je služba členům nebo místní komunitě především prostřednictvím podnikání. Sociální ekonomika je orientovaná na řešení otázek zaměstnanosti, sociální soudržnosti a místního rozvoje. Vzniká a rozvíjí se na konceptu trojího prospěchu - ekonomického, sociálního a environmentálního. Sociální ekonomika umožňuje občanům aktivně se zapojit do rozvoje regionu. Vytváření zisku/přebytku sociálního podniku je žádoucí, není však primárním cílem. Případný zisk je přednostně užíván k rozvoji aktivit organizace a pro potřeby místní komunity. Vnitřní vztahy

v sociálních podnicích směřují k maximálnímu zapojení členů/pracovníků do rozhodování a k samosprávě, vnější vztahy s okolím posilují sociální kapitál. Právní forma subjektů sociální ekonomiky není rozhodující, principiálním je sledování obecně prospěšných cílů uvedených ve stanovách. Subjekty sociální ekonomiky jsou sociální podniky a organizace podporující jejich činnost v oblasti vzdělávání, poradenství a financování.²⁵

Příklad dobré praxe

Zvýšení zaměstnanosti v Dobré Vodě

„Jednou z hlavních aktivit občanského sdružení je zvyšování kvalifikace členů cílové skupiny, vytváření pracovních příležitostí, případně pomoc s uplatněním na otevřeném pracovním trhu. Od roku 2002 bylo Českým západem v Dobré Vodě dosaženo následujících úspěchů:

Snížení nezaměstnanosti: Před vznikem občanského sdružení Český západ byla v Dobré Vodě téměř 100% nezaměstnanost. Dnes více než 60 % členů ... má zaměstnání, tedy tito lidé nepobírají podpory z úřadu práce nebo dávky sociální péče. Někteří další se účastní příležitostných brigád.

- *V roce 2002 vytvořilo o. s. Český západ ve spolupráci s Úřadem práce Karlovy Vary dvacet nových pracovních míst na HPP (z toho pět pro ženy).*
- *V roce 2003 vytvořilo stejným způsobem 11 pracovních míst na HPP (z toho čtyři ženy).*
- *V roce 2004 kromě pěti pracovních míst (tři muži a dvě ženy) v profesi pomocné práce vznikla dvě pracovní místa na dobu neurčitou pro jednoho muže – vedoucího pracovní skupiny a jednu ženu – komunitní pracovníci.*
- *V roce 2005 byla tato místa zachována a navýšena na celkový počet osm. ....*
- *V roce 2008 Český západ zaměstnává tři obyvatele komunity na HPP ve svém stálém pracovním týmu a čtyři další v programu veřejně prospěšných prací.*

Zdá se ovšem, že zaměstnání některých a stabilizace jejich příjmů povzbudila i ostatní obyvatele Dobré Vody k usilovnějšímu hledání zaměstnání.“²⁶

Sdružení Český západ také provozuje internetový obchod, ve kterém „nabízí ručně vyráběné textilní výrobky krejčovské a tkalcovské dílny Českého západu. Tato textilní dílna má charakter chráněné dílny, protože zaměstnává sociálně znevýhodněné obyvatele Dobré Vody u Toužimi v Karlovarském kraji.“²⁷ Provozování internetového obchodu je na profesionální úrovni a výrobky, které Český západ jeho prostřednictvím prodává, se jeví jako kvalitní, designově zajímavé a tedy konkurenceschopné. Např. ručně tkané koberce jsou v obchodě téměř vyprodané.

---

²⁵ www.socialni-ekonomika.cz

²⁶ www.cesky-zapad.cz

²⁷ Tamtéž.

Návrhy opatření v oblasti zajištění přístupu na trh práce

A) INSTITUCE STÁTNÍ SPRÁVY

- 1. Podporovat nabídku k rozšiřování programů pro vzdělávání dospělých (job kluby, kurzy zvyšování funkční gramotnosti atp.) a rekvalifikačních kurzů.**
- 2. Podporovat aktivní politiku zaměstnanosti** - vypracovat (případně zefektivnit již existující) systémové mechanismy k větší motivaci samospráv (a dalších relevantních institucí – např. úřady práce) ve vytváření podmínek pro výkon veřejně prospěšných prací, společensky účelných pracovních míst, chráněných dílen a podporovaného zaměstnání.
- 3. Umožnit větší využitelnost pracovně právního poradenství** (zejména jeho terénní formu).
- 4. Zavést efektivnější opatření na podporu zaměstnávání sociálně vyloučených osob** např. prostřednictvím daňového zvýhodnění (v obdobné podobě nyní fungujících chráněných pracovních míst pro zdravotně handicapované),
- 5. Vypracovat konkrétní mechanismy a podmínky k rozvoji sociálního podnikání.**

B) SAMOSPRÁVA

- 1. V rámci stávajících možností vytvořit dostatečný prostor pro výkon veřejně prospěšných prací.**
- 2. Ve spolupráci s dalšími institucemi zajistit rozšíření nabídky společensky účelných pracovních míst a podporovaného zaměstnání, včetně šíření informací o jejich existenci zejména mezi obyvateli sociálně vyloučených komunit.**